

K problematice právního postavení podniku

К вопросу об основах правового положения
предприятия

Zur Problematik der rechtlichen Stellung der Unternehmen

ZDENĚK PŘIBYL

I. ÚVOD

Jedním z předpokladů uskutečnění ekonomického způsobu řízení národního hospodářství tak, jak byl zamýšlen,¹⁾ je nová — základním myšlenkám tohoto způsobu řízení adekvátní — právní úprava organizačního uspořádání a celkového postavení socialistických podniků. (Že to skutečně je jeden z nejpodstatnějších předpokladů, to ukázaly i zkušenosti z dosavadního postupného zavádění nové soustavy řízení národního hospodářství od poloviny roku 1965.) Proto byla již před časem ustavena zvláštní komise odborníků, vedená profesorem Řezníčkem, jejímž úkolem bylo propracovat právě tyto otázky. Komise se dopracovala některých důležitých závěrů; inspirovala také řadu teoretických i praktických pracovníků k samostatným úvahám o funkci a postavení socialistického podniku i o požadavcích na příslušnou právní úpravu.²⁾

¹⁾ Plenární zasedání ÚV KSČ ve dnech 28. 3. až 5. 4. 1968 podtrhlo naléhavou potřebu realizace hluboké hospodářské reformy, která byla v referátu prvního tajemníka ÚV KSČ charakterizována jako úsilí o vytvoření takového hospodářského systému, který by byl syntézou plánu a trhu. Správnost požadavku syntézy plánu a trhu ukazují zkušenosti jiných socialistických zemí (např. ekonomický systém NDR, ekonomický mechanismus MLR atd.). Dnes však již víme, že uplatnění takového systému předpokládá splnění určitých objektivních podmínek v národním hospodářství; v přítomné době právě tyto předpoklady chybějí.

²⁾ Z činnosti komise vyšlo několik variant materiálu o postavení, úloze a řízení socialistického podniku. Z úvah jednotlivých pracovníků upozorňují aspoň na tyto: J. Pek: Socialistické podniky a socialistické podnikání, Podniková organizace č. 7/1964, str. 291—294; Z. Kodet: Nová ekonomická soustava a systém podnikové hmotné zainteresovanosti, Politická ekonomie č. 13/1965, str. 302—311; O. Karen: Socialistický podnik — základní článek národního hospodářství, Arbitrážní praxe č. 9/1967, str. 337—347; R. Kocanda: Postavení podniku v socialistické ekonomice, Plánované hospodářství č. 10/1967, str. 13—24; S. Stuna: Právní postavení podniku z hlediska a perspektiv nové soustavy plánovitého řízení, Hospodářství a právo č. 1—2/1967, str. 7—29; M. Sedlák: Postavení a fungování podniku, Nová mysl č. 9—10/1968, str. 1255—1264.

V informacích, které přinesl denní tisk, byly naznačeny obtíže, které musela komise překonávat před lednem 1968.³⁾ Nicméně již v létě 1968 mohla být na základě jejích materiálů vypracována první varianta osnovy zákona o socialistických podnicích. Pak sice nastalo v pracích určité zdržení, ale začátkem roku 1969 se na osnově opět pracovalo. Usnesením prosincového plenárního zasedání ÚV KSČ bylo totiž uloženo předložit osnovu zákona k příslušnému projednání do konce prvního čtvrtletí 1969. Projednávání osnovy rozčeřilo hladinu našeho veřejného života. Průběh diskuse je s dostatek znám z deního tisku. (Srovnej jen např. stanoviska k osnově, která byla vyslovena vládou ČSR — Rudé právo z 19. a 21. 2. 1969 — a VII. všedoborovým sjezdem — Rudé právo z 8. 3. 1969.) Pak se přípravné práce opět zpomalily.

Je třeba znovu podtrhnout to, co bylo již několikrát zdůrazněno, že ovšem *zákon o socialistických podnicích nevyřeší a ani nemůže vyřešit všechny problémy postavení těchto podniků*. Tím méně může vyřešit všechny neduhy našeho národního hospodářství, s nimiž v poslední době zápasíme. Ustanovení zákona mohou v podstatě řešit pouze *organizační otázky* a *základní principy majetkového postavení podniků*. Platí tedy to, co jsem uvedl shora, že zákon nemůže být ničím víc než jedním z předpokladů ekonomického způsobu řízení. Rozsah mých dalších úvah o postavení socialistických podniků jde v leckterých směrech nad rámec daný osnovou zákona.

Před časem shrnuli Boguszak a Jičínský⁴⁾ stručně principy, které charakterizovaly právní řád, jehož pomocí se prosazoval administrativně-centralistický systém řízení národního hospodářství, a naznačili směry vývoje právního řádu v podmínkách soustavy nové. Proto se *obecnou* problematikou právního řádu v podmínkách administrativně-centralistického systému i v podmínkách nové soustavy řízení již zabývat nebudu; odkazuji čtenáře na citovanou práci, s jejímiž vývody zásadně souhlasím. Základní otázka, kterou si kladu, zní: Jaké rysy musí mít organizačně právní formy socialistického podnikání, aby byly s to plnit ony úkoly, s jejichž plněním ekonomický způsob řízení počítá. S tím ovšem těsně souvisí také otázka, jaké druhy organizačně právních forem podnikání nezbytně potřebujeme.

Dříve ovšem, než přistoupíme ke konkrétním úvahám na toto téma, je třeba věnovat pozornost samému *pojmu podniku*, kterého se dnes často v mnohých pracech užívá, aniž jeho obsah byl blíže určen. Dále je třeba podat aspoň stručný přehled dosavadního vývoje naší legislativy ve věci podniku po roce 1945 i nejpodstatnějších zásad, na nichž dnešní právní úprava spočívá.

³⁾ Viz např. článek Podnik a jeho postavení, Rudé právo z 13. 3. 1968, nebo J. Toman: Ujasnit postavení podniků — další krok k nové soustavě řízení, Rudé právo z 30. 3. 1968.

⁴⁾ Viz J. Boguszak—Z. Jičínský: Právo v různých systémech řízení socialistického hospodářství, Právnické štúdie č. 1/1967, str. 31—58.

Termín „podnik“ má dlouhou historii. Podnik byl v průběhu vývoje definován mnoha různými způsoby. Různé definice byly vytvořeny podle toho, z jakých hledisek se ke zkoumání podniku přistupovalo. Každý vědní obor si vytvářel definice vlastní. Existují proto např. *definice ekonomické, sociologické* a samozřejmě také *právní*. Definice vypracované ekonomickou vědou si všímají pochopitelně výhradně nebo aspoň především ekonomických stránek jevu; právní definice zas naopak přistupovaly ke zkoumání podniku jako k fenoménu právnímu a snažily se většinou potlačit všechny ostatní stránky.

Ani uvnitř jednotlivých vědních oborů nejsou v otázce definice podniku jednotná stanoviska. Názory se různí především podle metodologického východiska. Proto existuje uvnitř jednotlivých vědních oborů prakticky tolik definic podniku, kolik je v tom kterém oboru škol.

Tak např. v právní vědě ty školy, které vycházely z předpokladu, že právní teorie poznává právo jedinou, ryze právní metodou (*dogmatickou*, či ještě lépe *normativní* metodou), odlišnou od metod použitelných v ostatních vědách, dospěly k úplnému odhmotnění podniku. Podnik se jim jevil jen buď jako nehmotný bod přičítatelnosti, nebo jako personifikovaná právní norma (stanovy, statut atd.).⁵⁾ Viděly podnik jen v *ryze právní kvalitě*.

Školy, které považují za nezbytné při poznávání práva užívat i metod, kterých užívají také jiné vědy než věda právní, byly naopak často sváděny k zdůrazňování faktů ležících vně práva a mnohdy jen přejímaly ekonomické nebo sociologické definice, aniž podchytily to, co je z hlediska práva podstatné.⁶⁾

Nejdál v poznání podstaty podniku z právního hlediska dospěla u nás tradiční teorie obchodního práva, jejíž vývoj vyznačují jména Randa, Hermann-Otavský a Wenig-Malovský. Nelze ovšem zapomenout, že jí dosažené výsledky vycházejí z analýzy podniku v podmínkách kapitalistického výrobního způsobu a že tedy je nezbytné zkoumat, zda, popř. jak dalece jsou tyto výsledky v podmínkách socialistického způsobu výroby dosud platné či zda jsou již překonány.

Nejprve stručně reprodukuje výsledky, ke kterým věda obchodního práva dospěla.

Rozlišovala především podnik ve smyslu *subjektivním* a ve smyslu *objektivním*.

Podnikem ve smyslu *subjektivním* se rozuměla *určitá činnost nebo spíš komplex činností*, „jež spojuje určitá aktiva ve zvláštní, od ostatního jmění fakticky oddělený celek. Jádrem toho komplexu činností je pravidelné

⁵⁾ Viz např. J. Slezák: Podnik jako normotvorná jednotka, Praha 1947.

⁶⁾ Srov. např. definici podniku G. Švamberka: Rukověť obchodního práva, Praha 1946, str. 60.

uzavírání obchodů. (čl. 271 a 272 obch. zák.), které se děje v úmyslu mít z toho stálý výdělek“.⁷⁾

Podnik ve smyslu *objektivním* se rozuměl *určitý immateriální statek (spočívající v organizaci provozu, v uskutečnění podnikatelské ideje na základě poznání možnosti odbytu)*. V tomto smyslu je podnik předmětem zvláštního subjektivního práva, které je „právem na statku immateriálním, příbuzným právům původcovským, od nichž se ovšem liší tím, že není právem výlučným“.⁸⁾ Toto zvláštní subjektivní právo se nazývá *právo na podniku*.⁹⁾

Existují sice také některé jiné teorie, ale ty nenabýly v naší právní vědě významnějších pozic. Zmíním se proto pouze o jedné z nich, která, přestože neměla ve své době zvláštní význam, je pro nás zajímavá, protože předjímá některé naše budoucí úvahy. Jde o teorii právní subjektivity podniku; tato teorie považuje podnik za právní subjekt odlišný od osoby podnikatele. Tato konstrukce byla odmítnuta především Hermannem-Otavským, který „popřel, že by se vývoj právní ubíral tímto směrem“.¹⁰⁾ Je to pochopitelné. Praktické důsledky této konstrukce mohou být v kapitalistickém sociálně ekonomickém řádu sotva obecně přijatelné. Tam totiž, kde *sám podnik je subjektem práv*, nutně a logicky *stává se majitel podniku toliko jeho orgánem*. To je představa neslučitelná s kapitalistickým pojetím soukromého vlastnictví výrobních prostředků.

Vraťme se však znovu k teorii zvláštního práva na podniku. Ta považuje za subjekt tohoto práva *majitele podniku*, jímž může být *jednotlivec (fyzická osoba)* nebo *právní osoba*, zejména *obchodní společnost (zvláště akciová společnost nebo společnost s ručením omezeným)* nebo *svépomocné společenstvo (družstvo)*. O majiteli podniku se běžně v teoretické literatuře mluví též jako o formě podniku.¹¹⁾

Tak se objevuje termín podnik vlastně ještě v dalším významu, totiž jako *určitá organizačně právní forma*.

Stručně shrnuto: s termínem podnik se setkáváme v podstatě v trojím smyslu, a to:

1. podnik jako *komplex činností*, jehož těžištěm je pravidelné uzavírání obchodů,
2. podnik jako *immateriální statek*, jako předmět práva na podniku,

⁷⁾ A. Malovský-Wenig: Příručka obchodního práva, Praha 1947, str. 81.

⁸⁾ A. Malovský-Wenig, tamtéž, str. 82.

⁹⁾ Srov. např. J. Drábek: Právo na podniku a jeho reflexy na osobní svobodu, Praha 1934, zejména str. 30 a 33.

¹⁰⁾ J. Drábek, tamtéž, str. 27. Dnes, s odstupem více než půl století, můžeme konstatovat oprávněně, že se Hermann-Otavský se svým názorem přece jen do určité míry unáhlil. Nejen v socialistických zemích byly socialistické podniky nadány právní subjektivitou, ale i v průmyslově vyspělých kapitalistických zemích, kde byla provedena dílčí nacionalizace, byly nacionalizované podniky konstituovány většinou jako právní subjekty.

¹¹⁾ Srov. např. Moderná organizácia výrobných podnikov, Bratislava 1947, str. 12.

3. podnik jako *organizačně právní forma*, jako subjekt práva na podniku.

Toto trojí pojetí má své základy především v ekonomických podmínkách kapitalismu volné soutěže. Proti sobě stojí na jedné straně kapitalista a na druhé straně *podnik jako kapitalistou spojené věcné a osobní činitele výroby*. Tyto činitele není možné spojit k produktivní činnosti jinak než účastí kapitalisty. Jen on může svým rozhodnutím výrobní prostředky buď nechat ležet ladem, anebo jim dát přijetím zaměstnanců produktivní smysl. Již kapitalismus v pozdějších stádiích však tyto podmínky pozměnil. Na první pohled možná neznatelně, ale přece jen změnil.

Na to, že podnikání směřuje od individualismu ke kolektivismu, upozornili svým dílem již Marx a Engels. Po první světové válce se objevila řada pozoruhodných prací ekonomů, které ukazovaly na tyto změny.¹²⁾

Hovoří se někdy o tom, že uvedené změny daly vzniknout *objektivnímu podniku*.¹³⁾ V nových podmínkách se podnik do značné míry vzdaluje svému vlastnímu majiteli, sám si vytváří kapitál, sám se financuje a ukládá si v dobách konjunktury rezervy pro příští dobu, řízení podniku přechází od vlastníka na manažera, jednostranný subjektivní zájem kapitalisty na zisku ustupuje do určité míry objektivnímu zájmu na výrobě samé a na zabezpečení sociální problematiky, podnik se včleňuje do hospodářského organismu státu a objevují se i integrační tendence jdoucí přes hranice státu.

Tyto postupné změny charakterizují ekonomické zespolečenštění výroby. Neznamenají sice samy o sobě odstranění soukromého přivlastňování, ale právě tím, že na jedné straně zachovaly soukromé přivlastňování a na druhé straně dovedly zespolečenštění výroby do dosud neznámých rozměrů, nastolily řešení důležitého ekonomicko-politického problému, problému socializace výrobních vztahů. Prostředky jeho praktického řešení musely být a jsou teprve hledány.

Je pochopitelné, že odraz těchto změn se projevil i ve sféře právní.

Podnik, původně převážnou většinou chápáný zejména jako *předmět práva na podniku*, začíná se pomalu, v důsledku změněné ekonomické situace, jevit i právní vědě v jiném světle. I když sám podnik nemůže být ještě obecně uznán za subjekt práva, objevuje se řada jednotlivých subjektivních práv, které — bez ohledu na to, kdo je jejich subjektem — *určitým způsobem lpějí na podniku*. Jde především o *právo známkové*, *právo firemní* a *právo patentní*. V teorii se začíná mluvit o tzv. atrakční stránce podniku.¹⁴⁾

V obecném povědomí vystupuje podnik do popředí na místo subjektu práva (majitele podniku) a začíná být sám pocítován jako subjekt práv (to je zvlášť významné tam, kde podnik je provozován ve formě kapitálové

¹²⁾ Kromě prací ekonomů-marxistů, zejména ekonomů v SSSR, jde zvláště o práce Keynesa a Sombarta.

¹³⁾ J. Hejda: *Hospodářská funkce akciové společnosti*, Praha 1930.

¹⁴⁾ A. Malovský-Wenig, *tamtéž*, str. 85.

společnosti nebo družstva). *Vědomí rozdílu* mezi podnikem jako určitou objektivní ekonomickou realitou a podnikem jako organizačně právní formou se postupně stírá.

III. VÝVOJ LEGISLATIVY PO ROCE 1945

Naše hospodářské zákonodárství učinilo na úseku znárodněného průmyslu, bank a pojišťovnictví v roce 1945 první pokus dát výše uvedeným vývojovým tendencím, směřujícím k objektivizaci podniku, zákonný výraz. Stalo se tak ustanoveními prvních znárodnovacích dekretů presidenta republiky č. 100 až 103/1945 Sb., které vytvořily organizační formu *národních podniků* jako subjektů práv, zamýšlenou původně jako universální forma socialistického podnikání ve státním socialistickém sektoru.

Později — v souvislosti s nutnou *diferenciací podnikatelských organizačních forem* (vedle národních podniků vznikly např. komunální podniky, podniky státního obchodu, zásobovací a odbytové základny, kombináty, trusty atd.) a zejména ovšem s *vytvořením oddělené tzv. mimotržní sféry* (jež bylo důsledkem postupně stále důslednějšího uplatňování administrativně-centralistického systému řízení národního hospodářství) — bylo hledáno společné označení pro všechny účastníky mimotržních vztahů. Podle vzoru jiných socialistických zemí bylo pro ně přijato obecné označení *socialistické organizace*, jejichž jedním druhem jsou *organizace hospodářské*, tj. takové, jejichž předmětem činnosti je některý z druhů činnosti hospodářské (tj. výroba, obchod nebo služby).

Obsah pojmu *socialistická organizace* je širší, než obsah někdejšího pojmu (obchodní) podnik; zahrnuje v sobě totiž např. i tzv. státní rozpočtové organizace, mezi nimi zejména i státní orgány. I obsah pojmu *hospodářská organizace* je vlastně širší, než obsah pojmu (obchodní) podnik; zahrnuje nejen útvary, které uzavírají *obchody* (kterýžto termín ovšem zrušením obchodního zákoníku pozbyl významu), ale *všechny mimotržní subjekty, které provozují jakoukoliv hospodářskou činnost*.

Termínu *socialistická organizace* používá i naše současná pozitivně právní úprava. Ta také prakticky zcela opustila obecné označení základních podnikatelských jednotek jako *podniky*. Termín *podnik* užívá jen buď jako *součást označení některých konkrétních organizačně právních forem*, jako jsou např. *oborové podniky* (§ 2 odst. 1 písm. a) vládního nařízení č. 132/1965 Sb., o organizaci výrobních hospodářských jednotek a v jejich statutech), *družstevní podniky* (§ 80 h. z.), *podniky nebo hospodářská zařízení společenských organizací* (§ 102 h. z.) anebo *podniky zahraničního obchodu* (srov. § 389 odst. 2 h. t.), nebo jako *legislativní zkratky* (viz např. § 4 odst. 4 vl. nař. č. 100/1966 Sb.).

Příslušné platné právní předpisy, zejména hospodářský zákoník a některé zvláštní předpisy,¹⁵⁾ vytvářejí tuto soustavu socialistických organizací:

¹⁵⁾ Zákon č. 119/1948 Sb., o státní organizaci zahraničního obchodu a mezinárodního zasilatelství, zákon č. 243/1949 Sb., o akciových společnostech, zákon č. 49/1959

— *státní organizace*, které se dále dělí na *státní hospodářské organizace*, *státní rozpočtové organizace* a konečně *jiné státní organizace než jsou organizace hospodářské nebo rozpočtové*;

— *družstevní organizace*, k nimž patří jednak *družstva* (včetně jednotných zemědělských družstev), *vyšší družstevní organizace* (včetně Ústřední rady družstev jakožto vrcholného orgánu československého družstevnictví) a tzv. *družstevní podniky*, které mohou být zřizovány vyššími družstevními organizacemi, popřípadě též tzv. *společné družstevní podniky*, s jejichž zřizováním počítá zákon č. 49/1959 Sb., o jednotných zemědělských družstvech;

— *společenské organizace*, mezi nimiž zvláštní skupinu tvoří *podniky*, popřípadě *jiná hospodářská zařízení* ústředních orgánů společenských organizací;

— *jiné než státní, družstevní nebo společenské organizace*, kterážto skupina zahrnuje ty organizace, které — se zřetelem na jejich charakteristické znaky — nelze zařadit k žádné z předchozích skupin organizací.¹⁶⁾

Z této soustavy můžeme pro další naše zkoumání, zaměřené výlučně na podniky, pustit ze zřetele (neboť povětšinou *nejde o podnikatelské formy v pravém slova smyslu* a tedy ani o podniky, jak je máme na mysli) tyto organizace:¹⁷⁾

— státní rozpočtové organizace,

— jiné státní organizace než jsou organizace hospodářské a rozpočtové,

— společenské organizace kromě podniků nebo jiných hospodářských zařízení ústředních orgánů společenských organizací,

— většinu jiných organizací než jsou organizace státní, družstevní nebo společenské.

Sb., o jednotných zemědělských družstvech, zákon č. 117/1965 Sb., o Státní bance československé, zákon č. 82/1966 Sb., o pojišťovnictví, zákon č. 72/1967 Sb., o Státní spořitelně, a § 85, odst. 6 vládního nařízení č. 100/1966 Sb., o plánovitém řízení národního hospodářství.

¹⁶⁾ Patří sem zejména tzv. podniky zahraničního obchodu, zřizované podle zákona č. 119/1948 Sb., Československá obchodní komora, akciové společnosti, pokud mají povahu socialistických organizací (tj. pokud svou činností přispívají k rozvíjení socialistických vztahů), Ústředí československé advokacie, krajská sdružení advokátů a Městské sdružení advokátů v Praze podle zákona č. 57/1963 Sb., kulturní fondy podle zákona č. 35/1965 Sb. (Český literární fond, Slovenský literární fond, Český hudební fond, Slovenský hudební fond, Český fond výtvarných umění, Slovenský fond výtvarných umění), sdružení rodičů a přátel školy podle zákona č. 186/1960 Sb. a myslivecká sdružení podle zákona č. 23/1962 Sb. Do této skupiny organizací bude nutno zařadit také organizace, které vzniknou podle ustanovení § 85, odst. 6 vládního nařízení č. 100/1966 Sb., o plánovitém řízení národního hospodářství.

¹⁷⁾ Přitom samozřejmě do určité míry zjednodušujeme skutečnost, neboť i zde jsou provozovány jednotky, které mají povahu podniku (např. některé ústavy provozované ve formě hospodářských organizací). Od toho abstrahuji v zájmu zjednodušení dalšího výkladu. Za rozhodující беру jen základní, typické poslání té které organizačně právní formy.

Zbývají tedy v podstatě jako předmět našeho zkoumání tyto organizačně právní formy:

- státní hospodářská organizace (o většině z nich se často — nikoliv v souladu s právními předpisy — mluví jako o státních podnicích),
- družstva a vyšší družstevní organizace,
- družstevní podniky, event. společné družstevní podniky,
- podniky, popř. jiná hospodářská zařízení společenských organizací,
- podniky zahraničního obchodu,
- akciové společnosti,
- organizace vzniklé na základě smlouvy o sdružení.¹⁸⁾

IV. ZÁSADY PRÁVNÍHO POSTAVENÍ PODNIKU PODLE SOUČASNÉHO STAVU LEGISLATIVY

Abychom mohli v dalším uvažovat o tom, jak dalece výše naznačená soustava pozitivním právem upravených hospodářských organizací vyhovuje podmínkám a potřebám ekonomického řízení, je třeba předem vylíknout charakteristické rysy jejich jednotlivých reprezentantů. Ty zde nelze samozřejmě postihnout v celé šíři; omezíme se proto jen na zjištění,

- a) jak je u jednotlivých druhů hospodářských organizací uplatněn vztah státu (resp. jednotlivých státních orgánů) k těmto organizacím,
- b) jak je právně regulováno vznikání a popřípadě i zanikání hospodářských organizací;
- c) jak je uspořádáno jejich řízení a správa.¹⁹⁾

a) Vztah státu a podniků

Pokud jde o otázku vztahu mezi státem (jeho orgány) a hospodářskými organizacemi, nelze na ni odpovědět (máme-li na mysli právní úpravu tohoto vztahu) *jednotně* pro všechny druhy hospodářských organizací. Tento vztah je diferencován podle jednotlivých druhů. Faktický stav se ovšem od právního stavu v určité míře liší, a to — obecně řečeno — v neprospěch podnikové samostatnosti hospodářských organizací, takže se u jednotlivých druhů organizací do značné míry vyrovnává.

Pokud jde o skupinu organizací, která je početně i ekonomickou váhou nejvýznamnější, tj. o skupinu *státních hospodářských organizací*, platí pro vztah mezi státem (jeho orgány) a těmito organizacemi zásada *hierarchického uspořádání na základě organizačních vztahů administrativní nadřízenosti a podřízenosti*. Každý článek v tomto systému, každý jednotlivý

¹⁸⁾ Podle § 85, odst. 6 vládního nařízení č. 100/1966 Sb., o plánovém řízení národního hospodářství.

¹⁹⁾ Řízením a správou zde myslím řízení a správu podniku v tradičním pojetí. Nemyslíme tím tedy ani státní řízení, ani tu část státní správy, která se zabývá problematikou hospodářství. Jinými slovy: máme zde na mysli vztahy především uvnitř hospodářské organizace a nikoliv vztahy mezi hospodářskou organizací a orgány hospodářského řízení.

stupeň řízení (jímž je také sám podnik) je podřízen stupni vyššímu až po ministerstvo a vládu. V období důsledného uplatňování administrativně-centralistického systému řízení je tato podřízenost *neomezená*; teprve když začaly být uplatňovány některé prvky nové soustavy řízení, byla legislativními opatřeními²⁰⁾ *omezena a zúžena* na přesně vymezenou sféru. Tak zejména v oblasti ukládání hospodářských úkolů byla podřízenost hospodářských organizací zúžena uplatněním právního institutu tzv. *závazných úkolů plánu a závazných limitů*, v oblasti finančních vztahů se podřízenost projevuje ve formě tzv. *dlouhodobých ekonomických nástrojů* (odvodů) a *operativních ekonomických nástrojů*.

Vymezení podřízenosti státních hospodářských organizací nejsou však zakotvena jen v legislativních opatřeních; připustila se možnost dalšího rozšíření podřízenosti u podniků začleněných v trustu podniků a u podniků přidružených k oborovému podniku, a to *ve statutech výrobních hospodářských jednotek*. Této možnosti bylo také — jak ukazuje rozbor zkušeností získaných při vypracovávání a projednávání těchto statutů — využito, většinou nikoliv v souladu s důsledným uplatňováním myšlenky samostatnosti podniku, jak ji má na mysli ekonomická soustava řízení.²¹⁾

Uvedená legislativní opatření vycházejí z předpokladu, že kromě oblastí, které samy vymezují nebo které budou vymezeny ve statutech výrobních hospodářských jednotek, neexistuje administrativní podřízenost podniků. Samo toto opatření však nepostačuje a skutečnost je proto poněkud jiná, než bylo zamýšleno. Zejména způsob právní regulace jednak vznikání a zanikání státních hospodářských organizací, jednak jejich řízení a správy podstatně rozšiřují oblast administrativní podřízenosti hospodářských organizací a vytvářejí takovou atmosféru, v níž nejsou vždy plně uplatněny ani ty oblasti podnikové samostatnosti, které byly právními předpisy podnikům vyhrazeny.²²⁾ Nadřízené orgány mají totiž v rukou stále takové prostředky (např. možnost odvolání ředitele podřízené hospodářské organizace, možnost zrušení této organizace), že podrobnější *vymezení sféry podnikové samostatnosti* je do značné míry iluzorní.

V zásadě stejné principy řízení se uplatňují i u podniků zahraničního obchodu, i když tyto podniky nejsou formálně státními organizacemi.

²⁰⁾ Původně zejména ustanoveními vyhlášky č. 90/1965 Sb. a nyní zejména vládního nařízení č. 100/1966 Sb.

²¹⁾ Srov. můj článek Několik poznámek ke statutům výrobních hospodářských jednotek, Právník č. 10/1966, str. 894—906. Na případy rozšiřování podřízenosti v ustanoveních statutů výrobních hospodářských jednotek upozorňuje také S. Stuna v článku Právní postavení podniku z hlediska perspektiv nové soustavy plánovitého řízení, Hospodářství a právo č. 1—2/1967, str. 16 a n. Obsáhlý rozbor situace při vypracovávání statutů výrobních hospodářských jednotek podal svého času ve svém článku také V. Brandejs: Úprava řídicích vztahů ve výrobních hospodářských jednotkách, Arbitrážní praxe č. 6/1966, str. 201—209.

²²⁾ Máme na mysli všechny oblasti podnikové činnosti, s výjimkou těch, které byly vyhrazeny vyhl. č. 90/1965 Sb. a nyní vládním nařízením č. 100/1966 Sb. orgánům hospodářského řízení.

Podobně je tomu dokonce i u akciových společností, kde potřebný právní základ k tomu poskytuje ustanovení § 16 zákona č. 243/1949 Sb., jednající o tzv. státním dozoru nad akciovými společnostmi.

Mohlo by se zdát, že jiná je situace u družstevních organizací.²³⁾ Ve skutečnosti však ani zde podstatného rozdílu není. Z hlediska uplatňovaných metod řízení lze do určité míry oprávněně hovořit o postátnění družstev v administrativně-centralistickém systému řízení. V rámci družstevního sektoru byla vybudována obdobná organizace jako ve státním sektoru. Funkci ministerstev zde plnily ústřední svazy družstev, popřípadě Ústřední rada družstev. Těmto vyšším družstevním organizacím dalo ustanovení § 87 h. z. oprávnění vydávat v souladu s právními předpisy a potřebami národního hospodářství pro obor své působnosti závazné směrnice, zejména v otázkách organizace, plánování, hospodaření s majetkem, financování a úvěrování. Tohoto zmocnění se běžně užívalo k přenášení stejných zásad, jaké platily ve státním sektoru, do sektoru družstevního.

To co bylo dosud řečeno o družstvech, netýká se sice družstev *zemědělských*, organizovaných podle zákona č. 49/1959 Sb., avšak to neznamená, že by zde býval vztah k nadřízeným orgánům volnější; spíše naopak.

Konečně ani podniky a hospodářská zařízení společenských organizací nebyly v tomto směru samostatné. Pomineme-li jejich těsnou svázanost se společenskou organizací, která je zřídila, jejíž formy se určovaly organizačními předpisy, vydávanými touto organizací celkem podle jejího libovolného uvážení, bylo i zde možné cestou plánovací metodiky podnikovou samostatnost výrazně omezit.

A tak vlastně jen u nového typu socialistických organizací, totiž organizací vzniklých na základě smlouvy o sdružení socialistických organizací, se počítalo s podnikovou samostatností *ve vztahu ke státu* (státním orgánům), nikoliv však zcela také *ve vztahu k těm socialistickým organizacím, které novou organizací zřídily*. Právní předpisy jsou však v tom směru kusé a praktické zkušenosti s touto podnikovou formou, které by bylo možno nějak zobecnit, zatím chybějí.

b) Vznikání podniků

Způsob vznikání hospodářských organizací je u jednotlivých organizačně právních forem rozdílný. V našem současném právním řádu se uplatňují tyto právní skutečnosti, na jejichž základě vznikají hospodářské organizace:

a) *normativní právní akt* (zejména zákon),²⁴⁾

²³⁾ Družstevními organizacemi jsou ve smyslu ustanovení hospodářského zákoníku nejen družstva, ale i vyšší družstevní organizace a družstevní podniky.

²⁴⁾ Normativním právním aktem byly zřízeny některé státní i jiné socialistické organizace, jako např. Státní banka československá (zák. č. 31/1950 Sb.; jejíž právní poměry se nyní řídí zákonem č. 117/1965 Sb.), Česká státní pojišťovna a Slovenská státní pojišťovna (zák. č. 82/1966 Sb. ve znění zák. č. 162/1968 Sb.), Česká státní spořitelna a Slovenská státní spořitelna (zák. č. 72/67 Sb. ve znění zák. č. 163/1968 Sb.),

b) *individuální právní akt* (rozhodnutí příslušného státního orgánu nebo orgánu jím pověřeného,²⁵⁾

c) *jednostranný právní úkon*,²⁶⁾

d) *smlouva*.²⁷⁾

Hospodářské organizace zřizuje *buď sám stát* (ať již normativním právním aktem nebo individuálním právním aktem některého ze státních orgánů), nebo *některé jiné subjekty* (buď přímí účastníci kooperačních hospodářských vztahů, jako jsou podniky, družstva apod., nebo jednotliví občané, jako je tomu při zakládání družstev). *Tam, kde hospodářské organizace nezřizuje sám stát, obvykle si zachovává určitou ingerenci při zřízení podniku, a to formou udělování souhlasu některým ze státních orgánů nebo jiným orgánem, který je k tomu právním řádem zmocněn, nebo vzetím na vědomí zřízení organizace státním orgánem. Jen v některých případech takového souhlasu ani vzetí na vědomí třeba není.* Je tedy podle našeho právního řádu ve většině případů, pokud jde o vznik podniku, uplatněn tzv. *koncesní systém*; v některých případech (výjimečně) se uplatňuje tzv. *registrační systém*.

Tak např. ke zřízení akciové společnosti je podle § 3 písm. a) zák. č. 243/1949 Sb. zapotřebí *státního povolení*, které uděluje (podle § 4 cit. zákona) ministerstvo příslušné podle předmětu podnikání společnosti. Nebo ke zřízení společného družstevního podniku je třeba podle § 34 odst. 2 zák. č. 49/1959 Sb. *schválení okresního národního výboru* (popřípadě krajského národního výboru). Podobně je tomu i při vzniku družstev a družstevních svazů; souhlas zde však *neuděluje státní orgán*, nýbrž na základě zákonného zmocnění [§ 89 písm. c) h. z.] vyšší družstevní organizace.

V těchto případech jde o uplatnění koncesního systému.

Ústřední rada družstev (zák. č. 19/1948 Sb.), jejíž právní poměry se nyní řídí ustanoveními hospodářského zákoníka, zejména jeho § 79 a n., nebo Ústředí čs. advokacie (zák. č. 57/1963 Sb.).

²⁵⁾ Za individuální právní akt se považuje opatření o zřízení převážné většiny *státních hospodářských organizací*, bez ohledu na to, zda jsou nazývány podniky, oborová ředitelství, účelové organizace apod. (srov. ustanovení § 42 h. z. a ustanovení § 21 zákona č. 69/1967 Sb., o národních výborech) a *podniků zahraničního obchodu* (srov. zák. č. 119/1948 Sb. a ustanovení § 389 h. z.).

²⁶⁾ Jednostranným právním úkonem se zřizují zejména družstevní podniky a podniky nebo jiná hospodářská zařízení společenských organizací (srov. § 80 a § 102 h. z.).

²⁷⁾ Tento způsob zřizování je typický pro družstva (viz § 86 h. z.), svazy družstev (srov. § 89 ve spojení s § 78, odst. 1 h. z.), společné družstevní podniky (§ 33 a n. zák. č. 49/1959 Sb., o jednotných zemědělských družstvech), akciové společnosti (viz zák. č. 243/1949 Sb.) a organizace zřizované smlouvou o sdružení (viz § 85, odst. 6 vl. nař. č. 100/1966 Sb.).

²⁸⁾ Registrační systém znamená, že podmínky, za nichž může podnik vzniknout, jsou přesně taxativně vymezeny v právním předpise. Státní orgán přezkoumává jen splnění těchto podmínek. Jsou-li splněny, je právní nárok na to, aby vznik podniku byl státním orgánem vzat na vědomí a podnik zapsán do příslušného, státními orgány vedeného seznamu hospodářských organizací (podnikového rejstříku apod.).

Pokud jde o zřízení podniku smlouvou o sdružení (§ 85 odst. 6 vl. nař. č. 100/1966 Sb.), je k němu zapotřebí — pokud zřízení nového podniku výslovně nedovoluje zvláštní právní předpis — souhlasu nadřízených, tj. buď státních nebo jiných orgánů. Je zde tedy kombinován registrační a koncesní systém.

Registrační systém je uplatněn ustanovením §§ 102 a 107 h. z. pro podniky nebo jiná hospodářská zařízení společenských organizací.

Mechanismu vznikání v podstatě koresponduje také mechanismus zánikání podniků. Státní orgány, které jsou příslušny zřídit podniky, jsou také výlučně oprávněny (kdykoliv podle vlastního uvážení) je zrušit. Rovněž ostatní subjekty, které zřizují podniky (ať již jednostranným úkonem nebo smlouvou), mohou je také (stejnou právní skutečností) zrušit; v některých případech však je zde možný i zásah státního (nebo jiného) orgánu (tak např. podle § 13 odst. 1 písm. b) zák. č. 243/1949 Sb. může být akciová společnost zrušena z důvodu veřejného zájmu opatřením téhož orgánu, který uděluje státní povolení; družstva, popřípadě svazy družstev mohou být podle § 91 odst. 2 hosp. zák. zrušeny rozhodnutím příslušné vyšší družstevní organizace, společný družstevní podnik může být zrušen rozhodnutím okresního, popřípadě krajského národního výboru — § 37 zák. č. 49/1959 Sb.).

V mechanismu vznikání i zánikání podniků se tak do značné míry uplatňují administrativní prvky. O vzniku podniku se rozhoduje — obrazně řečeno — nikoliv „na trhu“, ale „v úřadě“. To odpovídalo administrativně-centralistickému pojetí řízení národního hospodářství. Trh — jehož působnost ostatně byla omezena ve všech směrech — nedával bezprostřední impulsy pro vznikání a zánikání podniků a rozhodnutí o vzniku nebo zániku podniku bylo svěřeno státnímu (event. jinému) orgánu. Rozhodnutí tedy bylo v rukou orgánu, který — což je dáno již jeho samou povahou — při rozhodování o této otázce nestojí pod bezprostředním tlakem trhu, ale činí rozhodnutí zpravidla a především z jiných hledisek.

Jestliže se díváme kriticky na zřizování hospodářských organizací státními orgány, pak tím samozřejmě nechceme podezřívat tyto orgány z úmyslného neobjektivního posuzování skutečných podmínek nebo z neodborného přístupu k posuzování ekonomických otázek. Podstata věci je v tom, že celý tento mechanismus vznikání podniků svou podstatou je jednostranný a k dosažení žádoucích cílů nepřiměřený. Ostatně v tom směru jsme již získali celou řadu nepříjemných zkušeností, zejména v souvislosti s tzv. reorganizacemi kampaňovitě prováděnými.

Tyto poznatky nás vedou k závěru, že celý mechanismus vznikání a zánikání podniků je třeba podrobit revizi a vytvořit takový, který by již svou podstatou vylučoval jednostranná rozhodování o vzniku nebo zániku podniku, který by zabezpečoval, že vznik (zánik) podniku bude mnohem více podřízen skutečným ekonomickým podmínkám. Tím ovšem nechceme říci, že o vzniku podniku by se nemohlo uvažovat a že takový vznik by se nemohl realizovat také z úrovně řídicích státních orgánů; avšak takové rozhodování by mělo být jen jedním ze způsobů vznikání podniků; těžiště

by mělo být v úrovni podnikové, u subjektů, které jsou přímými tržními účastníky a jejichž rozhodnutí v tomto směru jsou motivována i determinována nutností hospodářsky obstát v tržních vztazích. Zde ovšem už jsme u otázky, která bude předmětem našich dalších úvah. V této souvislosti však již zde poznamenejme, že i tam, kde by organizace měly vznikat na základě rozhodnutí učiněných na podnikové úrovni, je třeba zabezpečit ingerenci státních orgánů na vznik těchto organizací, jak o tom bude ještě dále podrobněji řeč.

c) *Správa a řízení podniků*

Pro převážnou většinu hospodářských organizací platí princip řízení a správy *individuálními orgány* (orgány tvořenými jedinou osobou).²⁹⁾ To platí bez výjimek pro státní hospodářské organizace, ať jsou zřizovány jakýmkoliv způsobem, a pro podniky zahraničního obchodu. V případě družstevních podniků nebo jiných hospodářských zařízení společenských organizací je úprava vnitřní organizace, tedy také řízení a správy, zákonem (§ 93 odst. 2 a § 102, odst. 3 h. z.) ponechána statutům, jež vydává, popř. schvaluje organizace či orgán, který takový podnik (zařízení) zřídil. V podstatě je tedy ponechána zřizující organizaci (orgánu) volnost ve volbě principů, podle nichž chce uspořádat řízení a správu podniku. Prakticky se ovšem většinou (nebo dokonce výhradně) aplikují obdobné principy jako u státních hospodářských organizací.

Podstatné není to, že řízení a správu podniku vykonávají individuální orgány, ale zejména to, že nejvyšší řídicí a správní orgány jsou do svých funkcí ustanovovány a ze svých funkcí odvolávány administrativně, nadřízenými orgány. Rozhodující slovo zde tedy opět připadá orgánu, který — nejso tržním účastníkem — může svá rozhodnutí činit do značné míry nezávisle na ekonomických motivech a podle jiných kritérií, než je dosažení dobrých ekonomických výsledků podnikem. To je ovšem vážný faktor, zasahující do „normálního tržního chování“ podniků. Faktor, který je logickým článkem v administrativně centralistickém systému řízení národního hospodářství, skrývá však v ekonomickém systému permanentní nebezpečí, že podnikové chování tímto systémem předpokládané bude „zásahy shora“ nepříznivě ovlivněno. Tím ovšem není řečeno, že stát sám jako podnikatel by neměl mít žádný vliv na ustavování orgánů správy a řízení svých podniků.

Jiná — aspoň z hlediska právní úpravy — je situace u družstev, vyšších družstevních organizací a akciových společností. Nejvyššími orgány řízení a správy jsou u družstev *členské schůze* (§ 83 odst. 2 h. z.), u vyšších družstevních organizací *sjezd, popř. konference* (§ 83 odst. 1 hosp. zák.) a u akciových společností *valná hromada* akcionářů (§ 9 odst. 1 a § 12 zák. č. 243/1949 Sb.). Výkonnými orgány družstev a vyšších družstevních

²⁹⁾ Mluví se někdy o *ředitelském systému* nebo o *principu jediného odpovědného vedoucího*.

organizací jsou *představenstva* (§ 84 hosp. zák.). Vedoucím a zastupujícím orgánem akciové společnosti je rovněž *představenstvo* (§ 10 odst. 1 zák. č. 243/1949 Sb.); stanovami společnosti mohou být zřízeny další orgány, na něž může představenstvo přenést zcela nebo účasti svá oprávnění (§ 9 odst. 2 a § 10 odst. 2 zákona č. 243/1949 Sb.).

Je tedy uspořádání řízení a správy družstev, vyšších družstevních organizací a akciových společností ovládáno principem kolektivním, přičemž nejvyšší řídicí a správní orgány jsou vytvářeny — alespoň v určité míře — podle *demokratických principů*; u družstev přímo a u vyšších družstevních organizací nepřímo *členstvem družstva*, u akciových společností *akcionáři této společnosti*.

Už sám tento fakt, že vliv na ustanovování nejvyšších řídicích a správních orgánů hospodářské organizace mají ti, kteří jsou ekonomicky v té či oné míře závislí na hospodářských výsledcích organizace, zabezpečuje do jisté míry, že ustanovování orgánů se bude dít ve větší míře podle ekonomických kritérií, než kdyby se toto rozhodnutí do podniku dostávalo zvenčí od takových orgánů, u nichž obdobná ekonomická závislost dána není.³⁰⁾

Obecně tedy lze říci, že uspořádání řízení a správy u družstev, vyšších družstevních organizací a akciových společností (ve své *právní podobě*) lépe odpovídá potřebám a požadavkům nové soustavy řízení národního hospodářství než řešení této otázky u státních hospodářských organizací.

Pro úplnost můžeme k této skupině přiřadit i *podniky zřizované smlouvou o sdružení a společné družstevní podniky*. U nich sice nejsou kolektivnost orgánů řízení a správy ani demokratický princip jejich ustavování předepsány právními předpisy, ale povaha věci (více zřizovatelů organizace, kteří mají bezprostřední zájem uplatnit se nějak při jejím řízení a správě) si jejich aplikaci alespoň v určité minimální míře vynucuje.

Z uvedeného stručného přehledu můžeme v zásadě konstatovat, že u hospodářských organizací, které představují ekonomicky rozhodující část našeho hospodářství, mechanismus jejich vzniku a zanikání a způsob zabezpečení řízení a správy neodpovídají plně potřebám ekonomického způsobu řízení národního hospodářství.

V. PRÁVNÍ ÚPRAVA POSTAVENÍ PODNIKU, VYPLÝVAJÍCÍ Z EKONOMICKÉHO ZPŮSOBU ŘÍZENÍ

V dosavadním výkladu jsem naznačil současný právní stav a *jeho základní rysy, které se dostávají do rozporu s myšlenkami ekonomického způsobu řízení*. Nyní si položíme otázku, *jaký právní stav by byl naopak žádoucí, jaké organizačně právní formy podnikatelské činnosti potřebuje*

³⁰⁾ Přitom ponecháváme stranou otázku, že fakt uplatnění demokratických principů v řízení a správě podniků může sehrát zcela mimořádně důležitou stimulující roli.

me, aby nejen nebránily ekonomickému řízení, ale aby mu — v rámci svých možností — otvíraly cestu.

Otázka, jaké požadavky v tom směru nová soustava řízení klade, je pochopitelně složitá a nelze ji plně zodpovědět v jediném článku. Nejzákladnější požadavky nové soustavy řízení na organizačněprávní formy vidíme v tom, aby tyto formy:

a) *vycházely z podstaty ekonomického postavení podniku, daného současným stupněm vývoje naší ekonomiky a novými — na základě nové soustavy řízení se vytvářejícími — vnějšími vztahy podniku;*³¹⁾ tato problematika se koncentruje zejména do otázek *vymezení vztahů mezi státem (státními orgány) a podnikovou sférou*, tedy otázek *hospodářského řízení v užším smyslu a otázek právní regulace vzniku a zániku podniků;*

b) *přihlížely ke změnám*, které ve vztazích uvnitř podniků (a do určité míry i v některých vnějších vztazích) *vyplývají z posunů*, k nimž došlo, pokud jde o *skutečný výkon podnikatelských funkcí*; tato problematika se koncentruje do otázek *řízení a správy podniků a uspořádání jejich orgánů*.

V dalších úvahách se věnuji podrobněji těmto takto obecně formulovaným požadavkům a pokusím se z nich vyvodit některé závěry pro budoucí právní úpravu.

a) *Vztah mezi státem a podnikovou sférou*

Pracovníci z oblasti ekonomických věd vycházejí z toho, že postavení socialistického podniku odráží imanentní rozpory socialistické ekonomiky spočívající v tom, že tato ekonomika — představující přechodný řád mezi řádem kapitalistickým a řádem komunistickým — slučuje v sobě vlastně dvě stránky, z nichž jedna „vězí ještě svými kořeny v minulosti a druhá zasahuje svými výhonky do budoucnosti“³²⁾ což se navenek jeví „ve vzájemném sepětí a zároveň rozporu plánovitosti v celospolečenském měřítku na jedné straně a v systému tržních vztahů na straně druhé“³³⁾

Z tohoto celkového stavu socialistické ekonomiky je odvozováno také postavení socialistického podniku, které je často — jako produkt uvedeného rozporu — označováno jako postavení *dvojediné*.³⁴⁾

Socialistický podnik jakožto podnik ekonomicky vyspělé společnosti je nepochybně podnikem zespolečenštěným (ve smyslu ekonomickém), a musí proto zajišťovat zájmy společnosti, uspokojovat co nejlépe potřeby celku i jednotlivců. Jako takový je integrující součástí celého národního hospodářství; každý podnik je jen jednou z mnoha jednotek, z nichž celé národní hospodářství sestává, je jedním z koleček složitého mechanismu, jímž

³¹⁾ Vnějšími vztahy zde rozumím v podstatě to, co se nyní často označuje jako *vztahy podniku k jeho ekonomickému okolí*. Jde nejen o vztahy podniku k jiným podnikům, ale zejména také k *nadpodnikovým řídicím orgánům*, bez ohledu na to, zda mají povahu *integračního nadpodnikového seskupení* nebo *státního orgánu*.

³²⁾ Z. Wergner: Problémy plánovitého řízení národního hospodářství ČSSR, Hospodářské noviny č. 3/1964.

³³⁾ Tamtéž.

³⁴⁾ Srov. F. Červinka: Postavení podniku v socialistické ekonomice, Hospodářské noviny č. 42/1964.

každé národní hospodářství je.³⁵⁾ Toto postavení podniku se v soudobých ekonomicky vyspělých zemích většinou do určité míry zabezpečuje pomocí centrálního plánu, zejména perspektivního, jakožto souboru cílů a prostředků pro optimální vývoj společnosti jako celku. Pomocí jednotlivých nástrojů (přímých nebo ekonomických) se úkoly centrálního plánu transformují v úkoly podniků.³⁶⁾ Ponecháváme v podrobnostech zatím stranou charakter těchto nástrojů. Chtěl bych připomenout jen dvě věci: Předně, že ve všech sociálně-ekonomických formacích jsou použitelné nástroje jak ekonomické, tak administrativní. Za druhé, že podstatou ekonomického řízení je to, že budou převažovat nástroje ekonomické nad nástroji přímými, jinými slovy: činnost podniků má být uváděna do souladu s ekonomickým vývojem, jak byl anticipován centrálním plánem, vytvářením určitých ekonomických podmínek, na základě nichž by podnik svým vlastním a v podstatě dobrovolně učiněným rozhodnutím, veden k tomu úvahami o svých ekonomických zájmech, plnil úkoly zamýšlené plánem a pro společnost žádoucí.

Podnik je ale současně a především též výrobcem zboží. Proto musí získávat prostředky pro zajištění svého vybavení i koloběhu oběžných fondů, jakož i prostředky pro odměňování svých pracovníků realizací výsledků své činnosti. To je podstata podnikového chodrasčotu. Jako takový je podnik samostatnou jednotkou, závislou na svém okolí především prostřednictvím trhu. Toto postavení podniku se zabezpečuje zejména majetkovou a operativní samostatností, tj. *majetkoprávním oddělením* od skutečného ekonomického vlastníka (např. v kapitalistickém hospodářství od členů, jako je tomu v případě kapitálových obchodních společností, družstev apod., v socialistickém hospodářství od státu nebo též od členů) a *co možná nejmenším omezování volnosti* v rozhodování o základních otázkách rozvíjení vlastní činnosti podniku.

Je tedy podnik *samostatný* ve své vázanosti a *vázaný* ve své samostatnosti. To je základní dialektický rozpor a také podstata ekonomického postavení socialistického podniku. Přitom plánovitost národního hospodářství a tržní charakter podniků bývají v obecných představách a často i v odborné literatuře charakterizovány v podstatě jako dvě vzájemně se doplňující kategorie na téže úrovni, které jsou sobě navzájem nepřímo úměrné; čím více plánovitosti národního hospodářství, tím méně tržního charakteru podniků a naopak. Zdá se mi, že takový názor vychází z jedno-

³⁵⁾ Stojí nepochybně za zmínku, že k podobnému závěru dochází i velká část buržoazní ekonomické vědy. Tak např. Mellerowicz ve svém proslulém díle o podnikové ekonomice hovoří o tom, že podnik — kromě toho, že je na jedné straně samostatným organismem — je na druhé straně *současně též orgánem celého národního hospodářství* (Mellerowicz: Allgemeine Betriebswirtschaftslehre, 12. vydání, Berlín 1964, díl I.).

³⁶⁾ V této souvislosti nutno upozornit na práci J. Tinbergena: Central Planing, New Haven and London 1964 (viz recenzi této práce od D. Marhoulové: Pokus o teoretické zobecnění zkušeností z plánování, Politická ekonomie č. 11/1966, str. 1008 a násl.

stranné absolutizace zkušeností našeho národního hospodářství organizovaného podle modelu řízení, vzniklého u nás v padesátých letech; přehlíží právě to, že tento model představoval „nedialektický pohled, který v minulosti vedl k nesprávným krajnostem při teoretickém vymezování a praktickém zajišťování postavení podniku“.³⁷⁾

Patrně blíže pravdě jsou ty názory, které považují trh a plán za určitou dialektickou jednotu,³⁸⁾ kde jedním pólem je v podstatě *autonomní podniková sféra*, druhým pak *sféra centrálního hospodářského řízení*, přičemž každá z těchto dvou sfér představuje jiný koordinační systém, vyvíjející se relativně samostatně, jaksi v jiné rovině.³⁹⁾ Pak posílení plánovitosti neznamená nutně oslabení trhu a omezení tržních vztahů, a stejně tak zas naopak, rozvíjení tržních vztahů a vybudování perfektního trhu neznamená „zrušení“ plánovitosti ani omezení významu národohospodářského plánování.

Zatím nelze podat ucelenou a definitivně platnou odpověď na dlouho teoreticky spornou otázku *vzájemného vztahu kategorií trhu a plánu*. Ostatně to také není předmětem tohoto článku. Považoval jsem jen za nutné aspoň naznačit dva základní možné pohledy i východisko, z něhož v dalších úvahách k řešení tohoto problému přistupuji.⁴⁰⁾

Z naznačené charakteristiky ekonomického postavení podniku nelze ovšem ještě činit přímé závěry pro formulování konkrétní právní úpravy vztahu mezi státem (státními orgány) a podnikovou sférou, snad s výjimkou obecného zjištění, že oblasti ekonomické a státně mocenské činnosti jsou dva zásadně odlišné druhy činností a že orgány státního hospodářského řízení nelze konstruovat jako orgány *komplexně administrativně nadřízené* podnikům. Ostatně tato posléze uvedená myšlenka byla u nás již vícekrát teoreticky vyslovena a dokonce se jí dostalo — jak již bylo řečeno — i určitého legislativního vyjádření omezením vztahu nadřízenosti a podřízenosti mezi podniky a orgány hospodářského řízení, a to v zásadě na oblasti přesně v právních předpisech vymezené (zejména na oblast ukládání závazných nebo mimořádných závazných úkolů plánu a stanovení závazných limitů a na oblast uplatňování ekonomických nástrojů řízení).⁴¹⁾

Nyní však jde jen o státní řízení podniků v užším smyslu. Otázkou zásadní nutnosti a potřeby tohoto řízení se nebudu zabývat; je to

³⁷⁾ Červinka: Postavení podniku v socialistické ekonomice, Hospodářské noviny č. 42/1964.

³⁸⁾ Tato dialektická jednotka byla označena jako „bipolární entitou“.

³⁹⁾ Podobně hovoří Toman o dvou základních sférách řízení hospodářství: o *sféře hospodářské politiky státu* a *sféře podnikatelské* (J. Toman: Ujasnit postavení podniků — další krok k nové soustavě řízení, Rudé právo z 30. 3. 1968).

⁴⁰⁾ Upozorňuji na práce věnované problematice vztahu plánu a trhu; P. Pelikán: Plánovitý vývoj a tržní vztahy, Plánované hospodářství č. 1/1967, str. 67–68; O. Turek: O plánu, trhu a hospodářské politice, Praha 1967; O. Šik: Plán a trh za socialismu, Praha 1968.

⁴¹⁾ Viz zejména §§ 11, 14, 18 a 19 vl. nař. č. 100/1966 Sb.

otázka, která — jak se zdá — je mimo jakoukoliv pochybnost.⁴²⁾ Stačí jen připomenout, že všechny ekonomicky vyspělé země, bez ohledu na společenský řád, v té či oné míře uskutečňují státní řízení národního hospodářství; doby hospodářského liberalismu jsou nenávratně překonány. Zkušenosti ukazují, že potřeba státního řízení je objektivně dána a vyplývá ze stupně rozvoje ekonomiky. Rozdíl mezi jednotlivými zeměmi jsou jen *v rozsahu a cílech státního řízení a v povaze použitých metod.*

Vycházíme-li ze státního řízení národního hospodářství jako z nezbytnosti, vznikají dvě důležité otázky:

a) jakými metodami, jakými právními prostředky se má toto řízení uskutečňovat;

b) jaké organizační formy tyto metody vyžadují.

Pokud jde o *prvou* z uvedených otázek, již dříve jsem uvedl, že považuji za neslučitelné s myšlenkami nové soustavy řízení, aby státní řízení bylo založeno na *komplexní administrativní podřízenosti* podniků státním orgánům.

Stejně tak je ale nepochybné, že státním orgánům musí být zachována možnost státně mocenských zásahů do podnikové sféry; to je vcelku běžné a není to specifikum socialistických zemí. Možnost takových zásahů musí být dána zejména tam, kde se činnost podniků může dostat do rozporu s veřejnými zájmy⁴³⁾ a kde usměrnění činnosti podniku v souladu s těmito zájmy není možné vyvoláváním a vytvářením takových ekonomických podmínek, aby podnik uskutečnění veřejného zájmu *sledoval sám na základě svých dobrovolně učiněných rozhodnutí.*⁴⁴⁾

Možnost státně mocenských zásahů do činnosti podniků v sobě ovšem skrývá také nebezpečí zneužití. *Proto je nutné podnikům poskytnout určité bezpečné garancie.* Ty je možno dát jednak přesnými formulacemi zákona, na jehož základě se zásahy uskutečňují, jednak poskytnutím přiměřených opravných prostředků. U nás *bude nutno* v této souvislosti *uvažovat také o požadavcích na zavedení soudní kontroly správních rozhodnutí v hospodářské oblasti.* Státně mocenské zásahy, o nichž jsme dosud mluvili, jsou běžné v každé ekonomicky vyspělé zemi a uskutečňují se — pokud jde o právní formu — cestou správních aktů orgánů státní správy, tedy v oblasti tradiční státní správy.

Je však otázkou, zda v *socialistickém tržním hospodářství* lze připustit (či zda jsou event. i nezbytné) zásahy přímými metodami *také do řízení ekonomických procesů v podnicích* (např. stanovením závazných úkolů plánu, závazných limitů, mimořádných odvodů, pevných cen apod.), tedy

⁴²⁾ Určité údaje o této otázce jsem uvedl ve svém článku k problematice nadpodnikových řídicích orgánů, Acta Universitatis Carolinae — Iuridica č. 1/1968, str. 41 až 66.

⁴³⁾ Veřejné zájmy mohou být ohroženy např. tím, že podnik svou činností ohrožuje a obtěžuje okolí, narušuje životní prostředí apod. Předpokládá se, že tuto problematiku bude řešit zákon o podnikatelské činnosti, který se souběžně připravuje.

⁴⁴⁾ Srov. např. mou úvahu Podnikání a ochrana některých společenských zájmů, Hospodářství a právo č. 1/1968, str. 45–60.

v oblasti, kterou dnes obvykle nazýváme *plánovitým řízením národního hospodářství*. Jde o komplikovanou otázku, na kterou nelze odpovědět jednoznačně. V některých směrech patrně nebudeme váhat s kladnou odpovědí (*i když pochopitelně jen ve smyslu zásadní přípustnosti takových zásahů, nikoliv jako souhlas s dnešním způsobem právní úpravy*). Tak asi budeme považovat za zcela přirozené, aby tímto způsobem byla řešena problematika finančních vztahů podniků ke státnímu rozpočtu. Přitom se domnívám, že dnes již nejsou překážky, aby dosavadní systém základních odvodů byl nahrazen systémem daní socialistických organizací se všemi materiálněprávními i procesněprávními důsledky, které z takové změny vyplývají. Stejně tak pravděpodobně nebudeme považovat za zcela neslučitelnou se socialistickým tržním hospodářstvím možnost cenové regulace (pokud zůstane omezena na některé případy). *Jiná je situace, pokud jde o přímé ukládání hospodářských úkolů podnikům* (dnešní stanovení závazných úkolů plánů popřípadě i závazných limitů). Názory kristalisují v závěr, že stanovení hospodářských úkolů by v podnicích mělo být zcela ponecháno autonomnímu rozhodování podniků na základě volné hry nabídky a poptávky. To se jeví celkem jako nepochybné se zřetelem k základním myšlenkám nové soustavy řízení. Přesto se domnívám, že není možné státní zásahy ani v tomto směru zcela vyloučit, byť bychom je připustili jen ve zcela omezené míře, popřípadě jen jako možnost pro překlenutí *nouzových situací*.⁴⁵⁾ (Připomínám — nikoliv jako vzor, ale jen pro srovnání — že i ve vyspělých kapitalistických zemích s rozvinutým tržním hospodářstvím se s možností obdobných zásahů počítá; viz např. předpisy o tzv. Bewirtschaftung v NSR.) Bude asi nezbytně nutné v právním řádu s možnostmi státních zásahů počítat; v každém případě by ovšem bylo třeba takové prostředky považovat za opatření víceméně mimořádné povahy a — jak už řečeno — zabezpečit i zde dostatečnou ochranu proti jejich zneužití. Stále však je třeba zdůrazňovat, že podmínkou omezení zásahů na tyto výjimečné případy je perfektní a fungující trh; bez toho by takové omezení vedlo k ještě větším dezorganizacím v národním hospodářství.

Pokud jde o *druhou* otázku, tj. otázku organizačního uspořádání těch státních orgánů, které obstarávají státní řízení národního hospodářství, myslím, že můžeme říci, že v ekonomickém systému řízení by bylo třeba hledat nová řešení.

Náš dosavadní vývoj v tomto směru prošel v podstatě dvěma odlišnými etapami. V letech 1945 až 1949, byla na úseku řízení národního hospodářství činná jednak *resortní ministerstva* s vcelku komplexní působností (ministerstvo průmyslu, ministerstvo výživy a ministerstvo zemědělství) a s tradiční pravomocí (s možností státně-mocenských zásahů), jednak *orgány nového typu, určené k hospodářskému řízení*, zejména *Hospodářská rada s Generálním sekretariátem Hospodářské rady* a se *státním úřa-*

⁴⁵⁾ Např. k zabezpečení ohroženého zásobování obyvatelstva, odstranění následků živelních pohrom apod.

dem plánovacím; tyto orgány nebyly orgány státní správy v tradičním slova smyslu, zejména pracovaly především ekonomickými prostředky a nikoliv prostředky státně mocenskými. Toto uspořádání vycházelo z předpokladu existence tržních vztahů, které — i když v různých směrech omezeně — tehdejší náš hospodářský život ovládaly.

V druhé etapě byla opuštěna myšlenka zvláštních hospodářských orgánů a řízení bylo přeneseno na ministerstva, mezi něž — jako jedno z nich — se zařadil i (příslušně přeměněný) státní úřad plánovací; současně došlo k hluboké specializaci tzv. odvětvových ministerstev a jejich značnému početnímu nárůstu. Tento stav organizačního uspořádání v podstatě trvá do dnešní doby.⁴⁶⁾

Základní myšlenkou reformních snah v tomto směru je odstranění velkého počtu specializovaných odvětvových ministerstev, jejichž existence a navyklé metody práce jsou logickým důsledkem administrativně centralistického systému řízení národního hospodářství a jež jsou s existencí tohoto systému nerozlučně spjaty. To je ovšem pouze destrukční část programu. Vzniká naléhavá otázka jeho pozitivní části. Zde nejsou zatím názory jednotné.

Jako jedno z možných řešení se jeví vytvoření pravděpodobně jednotného centrálního orgánu, který by ve vztahu k podnikové sféře zásadně neměl pravomoc uskutečňovat hospodářské řízení státně mocenskými zásahy; jeho úkolem by bylo vypracovávat národohospodářské rozvojové koncepce (zpravidla v několika variantách) a uskutečňovat tu z nich, pro niž se vláda, jako nejvyšší orgán hospodářského řízení, rozhodne. Uskutečňování této koncepce by centrální orgán prosazoval vlastní podnikatelskou činností (zakládáním podniků, uplatňováním svého vlivu na podniky, jichž by byl zakladatelem, podílovou účastí na podnicích nebo na investicích, vlastními investicemi, poskytováním úvěru apod.). Pracoval by na podnikohospodářských principech, využívaje ke své podnikatelské činnosti

⁴⁶⁾ Tak např. v době sestavování nové vlády v dubnu 1968 existovala tato odvětvová hospodářská ministerstva (ústřední úřady):

- ministerstvo těžkého průmyslu,
- ministerstvo hornictví,
- ministerstvo chemického průmyslu,
- ministerstvo spotřebního průmyslu,
- ministerstvo zemědělství a výživy,
- ministerstvo lesního a vodního hospodářství,
- Ústřední správa energetiky,
- ministerstvo zahraničního obchodu,
- ministerstvo vnitřního obchodu,
- ministerstvo dopravy,
- ministerstvo stavebnictví.

Federativní uspořádání státu přineslo v tom směru některé změny. Na úrovni federace existují jen federální výbory pro průmysl, pro zemědělství a výživu a pro dopravu. Rovněž na úrovni národních republik existují jen odvětvová ministerstva podobného zaměření jako výše uvedené federální výbory.

vlastních prostředků oddělených od státního rozpočtu a pod vlastní podnikatelskou majetkovou odpovědností.⁴⁷⁾

Ministerstvům by byl zachován výkon tradiční státní správy v oboru průmyslu, drobného osobního podnikání, dopravy, obchodu, zemědělství apod.

Tento námět není pochopitelně propracován do detailů; nicméně se mi zdá, že představuje perspektivní řešení, které by bylo přiměřené myšlenkám nové soustavy řízení národního hospodářství. Jeho realizace by ovšem předpokládala ještě důkladné teoretické propracování, pro něž by bylo nezbytné delší časové spacium.

b) *Druhy organizačně-právních forem podniků*

Z přehledu dosavadních organizačně-právních forem podniků, uvedeného v kapitole III a z kritického posouzení základních rysů jejich právní úpravy i z konfrontace této právní úpravy s požadavky nové soustavy řízení národního hospodářství vyplynulo, že některé z těchto forem jsou v zásadě s to obstát i v podmínkách nové soustavy řízení (budou-li provedeny úpravy příslušných právních předpisů), že však u některých jiných takový předpoklad chybí. Tak v zásadě jsou pro podmínky nové soustavy řízení přijatelné zejména formy družstev a akciové společnosti.⁴⁸⁾ U obou těchto forem je však — podle mého názoru — novelizace příslušných právních předpisů nezbytná.⁴⁹⁾

Naproti tomu ostatní formy, zejména forma státních hospodářských organizací, tak jak jsou v našich pozitivněprávních předpisech upraveny, neodpovídají plně požadavkům ekonomického způsobu řízení.

Osnova zákona o socialistických podnicích vypracovaná odborem organizace a řízení předsednictva federální vlády počítá — na místě dosavadních státních hospodářských organizací, družstevních podniků, podniků a jiných hospodářských zařízení společenských organizací a organizací zřízených smlouvou o sdružení — se třemi novými organizačně-právními formami, které označuje: 1. *společenský podnik*, 2. *veřejný podnik*, 3. *účastnický podnik*.⁵⁰⁾

Forma *společenského podniku* je osnovou zákona určena k provozování jakékoliv hospodářské činnosti. Zakladatelem je zpravidla stát nebo ná-

⁴⁷⁾ Poznamenávám, že tento námět navazuje na to, co bylo řečeno v článku Stuna—Příbyl—Plíva: K problematice hospodářského řízení, Právník č. 5/1967, str. 405 až 415. Srovnej též K. Suchan: Stát jako podnikatel, Hospodářské noviny č. 23/1968.

⁴⁸⁾ Tím jsem nechtěl říci, že považuji formu akciové společnosti za nejvhodnější formu pro výkon socialistické podnikatelské činnosti. Jisté však je, že je to forma světově univerzální, že proti ní nelze mít ani v socialistickém národním hospodářství (za určitých předpokladů, pokud jde o právní úpravu akcie) zásadních námitek, a že pro některé účely (např. pro organizování mezinárodní spolupráce na vyšším stupni) je nepostradatelná.

⁴⁹⁾ Domnívám se, že při novelizaci zákona o *akciových společnostech* by bylo žádoucí dosáhnout — aspoň v rámci zemí RVHP — pokud možno *maximální unifikace základních principů akciového práva*.

⁵⁰⁾ Podle osnovy zákona z 23. 1. 1969 čj. 1471/68-18.

rodní výbor; může jím však být kterákoliv socialistická právnická osoba. Společenský podnik je konstruován jako podnik se zřetelnými samosprávnými prvky, které však jsou tlumeny některými ustanoveními (např. o právu zakladatele jmenovat svého zástupce do podnikové rady, který zde má řádné hlasovací právo, o právu státu jmenovat zástupce do podnikové rady i když není základem, přičemž tento zástupce má právo hlasovací a současně právo veta při rozhodování otázek zabezpečení výroby pro účely obrany státu, atd.).

Veřejné podniky jsou podniky státu a národních výborů pro provozování činností sloužících převážně obecně prospěšným účelům nebo zvláštním veřejným zájmům, při jejichž provozu tržní kritérium z různých důvodů nepřichází v úvahu nebo je oslabeno. Tyto činnosti jsou v osnově zákona taxative vypočteny, avšak vláda je zmocněna, aby dávala souhlas k založení veřejných podniků i pro vykonávání jiných činností. Veřejné podniky jsou řízeny zakladatelem prostřednictvím členů podnikové rady, které tento zakladatel jmenoval (prakticky až do výše dvou třetin celkového počtu členů rady).

Forma *účastnických podniků* je určena, stejně jako podniky společenské, k provozování jakékoliv hospodářské činnosti; předpokládá se, že účastnické podniky budou zpravidla zakládány několika zakladateli společně, přičemž zakladatelem může být prakticky kterýkoliv právní subjekt (podmínky, za nichž se na založení může zúčastnit také občan, má stanovit zvláštní zákon). Oproti společenskému podniku je u této formy samosprávný prvek oslaben ve prospěch podnikatelského; zakladatelům přísluší zvýšený vliv na činnost podniku ale současně také vyšší podnikatelské riziko.⁵¹⁾ Účastnické podíly jsou zásadně převoditelné.

Kromě těchto tří základních organizačně-právních forem podnikatelské činnosti upravuje osnova zákona také formy nadpodnikové integrace, a to nejen pro socialistické podniky, ale i pro družstva a jiné socialistické právnické osoby. Z hlediska juristického rozeznává osnova tři formy nadpodnikové integrace, a to:

1. *sdužení kartelového typu* (bez vzniku zvláštního orgánu nebo nové právnické osoby),

2. *sdužení typu syndikátu* (tj. takové, které může vystupovat pod vlastní firmou a má v čele zvláštní orgán, který vede záležitosti sdužení; není však samostatnou právnickou osobou),

3. *podnikatelská skupina* jako samostatná právnická osoba pro řízení záležitostí sdužení a obstarávání společných činností.

Domnívám se, že škála podnikatelských forem, s kterou osnova zákona o podnikatelské činnosti počítá, je zcela přiměřená současným potřebám našeho hospodářského života, a to i pod zorným úhlem potřeb ekonomického způsobu řízení.

⁵¹⁾ Zakladatelé ručí podle osnovy za závazky účastnického podniku nejméně do výše dvojnásobku svého účastnického podílu.

c) Vznikání a zanikání podniků

Podle dosavadní právní úpravy — jak jsem to ukázal v kapitole IV — má stát v podstatě monopol na zřizování a zrušování podniků. Tento monopol se neslučuje s myšlenkou perfektního trhu, s kterým naše ekonomická reforma počítá. Nezaručuje totiž vždy vznik podniků tam, kde to skutečná ekonomická potřeba a situace na trhu vyžadují.⁵²⁾ Odstranění monopolu na zakládání podniků vytvoří situaci potenciální konkurence. Všude tam, kde se objeví na trhu nabídkou nepokrytý prostor, může kdykoliv vzniknout nový subjekt podnikatelské aktivity, který může ekonomicky těžit právě z té okolnosti, že pokrývá dosud neuspokojenou poptávku. To je významný prvek ve vytváření skutečného trhu. Přitom často není vůbec třeba, aby nový subjekt skutečně vznikl; na existující výrobce vykonává tlak samotná možnost vzniku takového subjektu. Je proto plně v souladu s myšlenkami ekonomické reformy, že osnova zákona o socialistických podnicích přiznává právo zakládat nové podniky prakticky všem právním subjektům, a to jak jednotlivě, tak společně s jinými. Přitom současně osnova řeší otázku, v jakém rozsahu přísluší i nadále toto právo státu, jež není — jak jsem již ukázal pod písm. b) — nikterak omezováno. Přitom je samozřejmé, že státem zde rozumím jak jednotlivé národní státy, tak i federaci. Nedořešenou však zatím zůstává otázka, které státní orgány mají vykonávat jménem státu působnost se zakládáním podniku související. V podstatě nebude asi sporu o tom, že u veřejných podniků bude výkon těchto funkcí, jako až dosud, příslušet jednotlivým ústředním orgánům (národních republik i federace). U podniků komerční povahy, zejména u společenských podniků, by nejvhodnějším řešením bylo, kdyby tuto působnost vykonával centrální orgán hospodářského řízení, jak o něm byla výše řeč. Protože však — aspoň v první etapě po nabytí účinnosti zákona o socialistických podnicích — není naděje, že by otázka organizačního uspořádání hospodářského řízení byla takto dořešena, je třeba hledat zatím řešení jiné. Za méně vhodné se jeví svěření této působnosti jednotlivým resortním ústředním orgánům; patrně jediným vykonavatelem těchto funkcí mohou být vlády národních republik a federace.

Zakládání podniků se dostává opět charakter ekonomického opatření a ztrácí povahu *opatření administrativního* (správního aktu),⁵³⁾ a to se všemi právními i faktickými důsledky, které z toho plynou.

Důležitou otázkou je též otázka ingerence státu při zakládání podniků jinými subjekty, než je sám stát. Smyslem státní ingerence může obecně být:

- předběžné přezkoumání ekonomické účelnosti nově vznikajícího podniku a zamezení vzniku zbytečných podniků
- posouzení dostatečnosti prostředků určených k provozování podniku vzhledem k zamýšlenému poslání podniku

⁵²⁾ Srovnej práce citované v poznámkách 40, 38 a 39.

⁵³⁾ Srov. např. článek L. Brychty: Vznik podniku není správní akt, Rudé právo z 18. 4. 1968.

- zvážení vhodnosti a odbornosti vedení podniku
- kontrola peněžního trhu
- ochrana budoucích obchodních partnerů
- zábrana nežádoucího hromadění kapitálu.⁵⁴⁾

Ingerence státu může být uplatněna — jak jsme již uvedli — v podstatě dvojím způsobem; v právním řádu se může uplatnit buď:

a) *koncesní systém*, kde orgán státní správy uděluje v *každém jednotlivém případě souhlas* se založením podniku, na něž nemají zakladatelé právní nárok, nebo

b) *registrační systém*, kde podmínky vzniku jsou obecně stanoveny v právním předpise a státní orgán (zpravidla orgán vedoucí obchodní nebo podnikový rejstřík) v *konkrétním případě jen přezkoumává, zda obecně stanovené podmínky byly splněny*. V kladném případě mají zakladatelé právní nárok na zaregistrování podniku, které je výrazem státního souhlasu s jeho založením.

Proti koncesnímu systému se v literatuře uvádí celá řada velmi pádných argumentů; zejména se zdůrazňuje, že

- státní orgán není s to dostatečně spolehlivě posoudit a rozhodnout v ryzí hospodářských otázkách (v otázce hospodářské účelnosti podniku, potřebného množství prostředků atd.)
- rozhodování státního orgánu se stává zdlouhavým a zpravidla formálním
- umožňuje rozhodování podle neekonomických kritérií
- vyvolává nebezpečí zbytečných přípravných prací na založení podniku, které — nebude-li souhlas dán — budou vynaloženy zbytečně.

Všechny tyto nevýhody nemá systém registrační; je zde však jiná nevýhoda, že totiž stát nemá možnost zasahovat v dané otázce podle okamžité ekonomické situace.

Přestože *koncesní* systém má v legislativní úpravě střední Evropy bohatou tradici, myslím, že je správné, že osnova zákona o socialistických podnicích přijímá systém registrační. Domnívám se, že registrační systém má i v podmínkách socialistického hospodářství, pokud je založeno na využívání zbožních vztahů, plné opodstatnění. Případná ochrana zájmů státu může být zabezpečena jinými způsoby. Je ovšem třeba přiznat, že současná naše hospodářská situace, kdy ještě neexistuje skutečný trh, který by automaticky vznikání podniků reguloval, uplatnění registračního systému prakticky sotva umožňuje.

d) *Řízení a správa podniku*

Dosavadní právní úprava zakotvila u většiny organizačně právních forem (u státních hospodářských organizací, u družstevních podniků, u pod-

⁵⁴⁾ O otázce státní ingerence při zřizování akciové společnosti srov. např. J. Voslař: Na jakých základech by se mělo upravit právo akciové, referát na III. sjezdu právníků československých v Bratislavě 1930.

niků společenských organizací) *systém řízení a správy podniku individuálními odbornými orgány* (řediteli podniku a odbornými řediteli nebo náměstky ředitele) *spojený s jmenováním těchto orgánů nadřízenými orgány.*⁵⁵⁾

Existuje však řada důvodů pro změnu tohoto stavu ve směru k oddělení řízení od správy podniků a k svěření správy kolektivním orgánům ustavovaným především z nitra podniku. Dříve než uvedu některé z těchto důvodů, považuji za nutné — vzhledem k tomu, že právě v tomto směru vznikla v diskusi o osnově zákona o socialistických podnicích celá řada nedorozumění — zabývat se podrobněji významem termínů *podnikatelská činnost, správa a řízení*.

Nejprve k termínu podnikatelská činnost. Někteří jím rozumějí *iniciativní aktivitu podniků*,⁵⁶⁾ Kocanda⁵⁷⁾ reprodukuje definici Schumpeterovu, který chápe podnikatele jako iniciativního jedince, který realizuje inovace, provádí nové kombinace výrobních činitelů. Podstatou těchto definic je chápání podnikatelské činnosti *jako určité aktivity v hospodářském životě*. V tomto smyslu ovšem tento pojem ve značné míře splývá s pojmem management, jehož obsah — při veškeré rozmanitosti definic a někde i nejasností — je přece jen natolik jasný, abychom tuto identitu, popřípadě blízkost mohli vycítit.

V některých případech se pojmu podnikatelská činnost dostává stejného významu jako pojmu *hospodářská činnost ve smyslu výroba, obchod a služby*.⁵⁸⁾

V ekonomické literatuře ovšem bývá *většinou* pojem podnikatelská činnost chápán poněkud *jinak a širě*; zahrnuje v sobě zpravidla dvě složky, a to

- a) *rozhodování o kombinaci výrobních činitelů*, čímž se rozumí zejména
 - aa) stanovení směru a objemu hospodářské činnosti podniku na základě posouzení velikosti a struktury koupěschopné poptávky,
 - bb) stanovení, kterých výrobních činitelů a v jakém poměru bude k hospodářské činnosti použito, včetně rozhodnutí o investicích (ať již jejich cílem je obnova, rozšíření nebo zlepšení či modernizace stávajícího výrobního zařízení); tato rozhodnutí se činí na podkladě porovnání nákladů;
- b) *nesení podnikatelského rizika*, které — jako předem exaktně nestano-

⁵⁵⁾ To se samozřejmě netýká (nebo aspoň ne v plné míře) právní úpravy postavení družstev a akciových společností. Ovšem i zde byla autonomnost vytváření správního a řídicího orgánu (představenstva) narušena, a to především faktickými okolnostmi, ale do určité míry i právní regulací.

⁵⁶⁾ Srov. např. materiál o podniku, zpracovaný komisí odborníků vedenou profesorem Řezníčkem, o níž již byla řeč. Výtah z první varianty pracovních tezí, býv. Státní komise pro organizaci a řízení, str. 16.

⁵⁷⁾ Viz článek *Postavení podniků v socialistické ekonomice*, Plánované hospodářství č. 10/1967, str. 18 a n.

⁵⁸⁾ Tak tomu bylo např. v zásadách zákona o podnikatelské činnosti, které před časem rozeslala do připomínkového řízení býv. Státní komise pro řízení a organizaci.

vitelný rozdíl mezi očekávaným a skutečným hospodářským výsledkem — je imanentním fenoménem ekonomických procesů.⁵⁹⁾

Podle těchto názorů se tedy podnikatelská činnost rozpadá na dvě složky: 1. rozhodování o kombinaci výrobních činitelů a 2. nesení podnikatelského rizika. Ty mohou samozřejmě příslušet jednomu subjektu, jak to bývalo běžné v dobách průmyslového kapitalismu, ale mohou být také rozděleny. A právě rozdělení je typické pro pozdější vývojové etapy. Ve velkých podnikatelských útvech asociačního typu (akciových společnostech atd.) období monopolního kapitalismu přísluší většina rozhodování o kombinaci výrobních činitelů (operativní řízení) profesionálnímu aparátu — managerům, rozhodování strategického významu a nesení podnikatelského rizika kapitalistům (ať již to jsou kapitalisté-jednotlivci nebo kapitalisté asociovaní — akciové společnosti); kapitalisté v asociovaných formách rozhodují prostřednictvím svého výboru (správní rady akciové společnosti atd.).

Odborná literatura oba tyto druhy činností dnes vcelku důsledně (i když ne vždy zcela shodně) odlišuje, označujíc činnost profesionálního aparátu slovem *řízení* (*management*, *Leitung*), kdežto činnost výboru kapitalistů slovem *správa* (*administration*, *Verwaltung*). Toto terminologické rozlišení není důsledkem třídního rozvrstvení v kapitalistické společnosti, ale vyplývá z určitých objektivních faktů společných všem průmyslově vyspělým společnostem. Těmito fakty jsou vysoká náročnost řídicí práce v podmínkách složitých vnitropodnikových i mezipodnikových kooperací a z toho vyplývající nutnost vykonávání této činnosti zvláštní společenskou skupinou speciálně kvalifikovanou. Proto je nutné i v socialistických podnicích svěřit řízení odborně kvalifikovanému profesionálnímu aparátu; správu podniků však musí vykonávat někdo jiný, totiž — jak naznačeno — nejspíš kolektivní orgán ustavovaný především z nitra podniku. Z vážných důvodů pro toto řešení vezmeme v úvahu aspoň tyto:

1. Jakmile se opouští administrativně-centrální hospodářský systém, jehož podstatnými znaky jsou administrativní řízení podniků a jejich organizační podřízenost orgánům hospodářského řízení, je nezbytné konstituovat orgán, který by rozhodoval v otázkách, jež z praktických důvodů nemůže rozhodovat nikdo jiný (zejména z důvodů zřejmé inkompatibility a někdy i absolutní nemožnosti *nikoliv* management); jde zejména o rozhodování o přijetí a propuštění ředitele, o stanovení jeho odměn, o schválení výsledků hospodaření podniku atd. Jako zvlášť vhodné se jeví, aby to byl orgán konstituovaný uvnitř podniku.

2. Ekonomickou reformou zamýšlený a do značné míry již realizovaný způsob hmotné zainteresovanosti podniků i jednotlivých pracovníků vytváří situaci, že pracovní kolektiv podniku se reálně stává spolupodnikatelem ve svyslu nesení části podnikatelského rizika.⁶⁰⁾ To je objektivní

⁵⁹⁾ O podnikatelských teoriích z tohoto hlediska existuje četná literatura; ze snadno dosažitelných prací uvádím starší dílo F. Valina: *Teorie podnikání a zisku*, Praha 1936, a novější M. Lamy: *Der Unternehmer in der sozialen Marktwirtschaft*, Heidelberg 1962. Obě práce obsahují přehledy různých názorů a četné bibliografické odkazy.

skutečnost a jsou proto nepodložené názory, které pracovnímu kolektivu spolupodnikatelskou pozici odmítají přiznat. Bylo by zcela nelogické, aby pracovní kolektiv, který nese část ekonomické odpovědnosti, neměl žádnou reálnou možnost vlivu na rozhodování otázek, které v té nebo oné míře hospodářské výsledky podniku ovlivňují. A to nelze prakticky realizovat jinak než prostřednictvím orgánu (výboru) ustaveného z pracovníků podniku.⁶¹⁾

3. Socialistický demokratismus se nemůže zastavit na hranicích politiky. Podstatným rysem socialismu vždy bylo, že zdůrazňoval nutnost prohlubování také demokracie výrobní, demokracie hospodářské jako prostředku k překonávání formálního rázu demokracie buržoazní. Odtud myšlenka budovat správu socialistických podniků na principech kolektivity a demokracie.

Osnova zákona o socialistických podnicích, přihlížejíc k těmto i dalším důvodům, konstruuje správu socialistických podniků prostřednictvím podnikových rad. Mohou být samozřejmě různé názory na složení těchto orgánů. Domnívám se však, že lze považovat za plně vyhovující potřebám ekonomické reformy takové jejich složení, jež vyplývá z osnovy; ta zabezpečuje, že v podnicích veřejných a podnicích účastnických bude vždy nejméně jedna třetina členů podnikových rad volena pracovníky podniku, u podniků společenských pak nejméně jejich jedna polovina.

Mohou být také různé názory na vymezení působnosti podnikové rady. Zdá se mi však — vzhledem k výše uvedeným důvodům, které svědčí pro zřízení kolektivních orgánů v podnicích — nezbytným, aby tyto kolektivní orgány

- rozhodovaly o přijetí a propuštění ředitele a o výši jeho odměn
- schvalovaly dlouhodobou koncepci rozvoje podniku
- schvalovaly výsledky hospodaření podniku a způsob jejich rozdělení.

Řediteli podniku musí samozřejmě v plné míře příslušet běžné *řízení veškeré činnosti podniku* v rámci podnikovou radou schválené koncepce dlouhodobého rozvoje podniku. To je požadavek, který, myslím, nikdo rozumný nepopírá. V této funkci nemůže ředitele nikdo, žádný jiný orgán podniku zastoupit, zejména ne orgán kolektivní, tedy ani podniková rada. Pochopitelně nelze vyloučit, že může docházet k různosti názorů a i ke sporům mezi kolektivním správním a individuálním řídicím orgánem.

⁶⁰⁾ Odměňování pracovníků podniků se uskutečňuje jednak formou *mezd za individuální výsledky práce*, jednak formou *podílu na hospodářských výsledcích podniku* (srov. ustanovení vyhl. č. 101/1966 Sb., zejména §§ 2 a 3, 7 a 8 a 20 až 24). Podíl na hospodářských výsledcích přísluší pracovníku samozřejmě jen tehdy, byly-li pro to činnosti podniku vytvořeny předpoklady. Avšak i mzdy za individuální výsledky práce jsou do určité míry spjaty s hospodářskými výsledky podniku; mohou být totiž vypláceny jen v rozsahu vytvořených zdrojů, ovšem minimálně v tzv. zaručeném objemu (který garantuje stát).

⁶¹⁾ Určitá potíž je v rozporném postavení pracovního kolektivu; ten nemůže nebýt současně kolektivem pracovníků, tj. nositelem zaměstnaneckých zájmů. Nebezpečí přenášení těchto hledisek do rozhodování podnikových rad je tedy reálné.

Avšak různost názorů a vzájemný dialog samy o sobě nelze považovat za škodlivé, pokud nevedou ke sporům takového druhu, že celý mechanismus vzájemné spolupráce se zadře, vývoj podniku se na něm zastaví. Proti takovýmto situacím však osnova zákona určité garancie dává; jednak v ustanoveních vymezujících taxative působnost kolektivních správních orgánů i poskytujících řediteli ochranu proti správnímu orgánu (ve formě pevně stanoveného funkčního období), jednak v ustanoveních, která naopak zabezpečují, aby ředitel skutečně jednal ve smyslu direktiv daných správním orgánem v rámci jeho působnosti (odpovědnost ředitele vůči podnikové radě). Litera zákona ovšem je vždy jen mrtvou literou, není-li naplněna jí adekvátním životním obsahem. Život jde dál než právní norma. Norma zajišťuje jen určité minimum. Hlavní garancí musí být životní moudrost lidí, demokratický respekt k názorům druhého i permanentní snaha pochopit ho atd.

VI. ZÁVĚR

Zabýval jsem se otázkou pojmu a vývoje podniku a naznačil jsem hlavní požadavky na právní úpravu postavení socialistických podniků, jak vyplývají z ekonomického způsobu řízení. Danou problematiku jsem nevyčerpal v plném rozsahu; nebylo to ani možné. Upustil jsem zejména od úvah o zabezpečení majetkové samostatnosti podniků a právní konstrukce vlastnictví, neboť na toto téma bylo publikováno již mnoho pojednání,⁶²⁾ i když žádoucí jednoty názorů ani obecně přijatelných výsledků dosaženo nebylo. Proto považuji za nutné v této souvislosti zdůraznit jen, že socialistickému podniku musí být — s ohledem na nutnost zabezpečit jeho postavení jako skutečného účastníka trhu — zajištěno *právo majetek držet, užívat ho a nakládat s ním a ochrana proti jakémukoliv omezení tohoto práva*, ať již jde o omezení povahy obecné nebo v individuálním případě, které by nebylo založeno zákonem. Bude-li toto právo zajištěno, pak otázku teoretické konstrukce vlastnického práva považuji za sekundární.

V závěru ještě poznamenávám: Článek byl napsán původně jako dopo-

⁶²⁾ Např. J. Spišiak: Hospodárske právo a vedecké riadenie, Bratislava 1966; D. Plachtinský: Úvahy o socialistickej tovarovej výrobe a vlastníctve, Ekonomický časopis č. 9/1966; K. Čepok: Majetkoprávní postavení státních hospodářských organizací, Hospodářství a právo č. 1—2/1967; D. Hanes: Socialistický štát, štátne orgány a organizácie v riadení národného hospodárstva, Právny obzor č. 4/1967; S. Plíva: Majetková samostatnosť státných průmyslových podniků, Acta Universitatis Carolinae — Iuridica č. 4/1967; J. Spišiak: Hospodárske právo a vedecké plánovanie, Bratislava 1968; J. Spišiak: Niektoré aspekty na členitú jednotu štátneho socialistického vlastníctva, Právnické štúdie č. 1/1968; J. Fiala—J. Švestka: Nová hospodárska soustava a některé základní aspekty vztahu státu a socialistických podniků, Právník č. 2/1968; K. Čapek: K problematice státního socialistického vlastníctví, Právník č. 5/1968; M. Klang: Nová ekonomická soustava a státní socialistické vlastníctví, Právník č. 10/1968; N. Hanzelová: Socialistické vlastníctvo a podnik, Nová mysl č. 9—10/1968; Z. Šulc: Ideály, iluze a skutečnost, eseje o socialismu, Praha 1968 atd.

ručení de lege ferenda pro právní úpravu postavení socialistických podniků v dubnu 1968, tedy v době, kdy ještě neexistovalo první znění osnovy zákona o socialistických podnicích a kdy i celková situace v národním hospodářství byla příznivější přechodu na ekonomický systém řízení. Souběhem několika příčin se stalo, že k publikaci dochází až nyní. Mohl jsem provést jen nejnutnější úpravy článku tak, aby text nebyl v markantním rozporu se skutečnostmi, které nastaly zjara 1969, a doplnit někde poznámkový aparát citacemi novějších prací. Prosim, aby tak byl článek posuzován.

К вопросу об основах правового положения предприятия

РЕЗЮМЕ

I

Статья посвящена политическо-правовым размышлениям об основных принципах положения социалистического предприятия с точки зрения потребностей новой системы руководства народным хозяйством, которая является неотделимой частью чехословацкой экономической реформы и которую можно характеризовать как синтез плана и рынка. Статья состоит из 6 частей, политическо-правовые рассуждения сосредоточены в шестой части.

В введении отмечается прежняя работа особой комиссии специалистов, образованной для исследования вопроса о новом понимании функции и положения социалистического предприятия и литературная обработка этой проблемы отдельными специалистами, в особенности экономистами, как результата работы в этой комиссии. Статья связана, с одной стороны с работой этой комиссии и, с другой стороны, с работой Богушака и Йичинского (Правниче штудие № 1), посвященной вообще проблеме права в разных системах руководства социалистическим хозяйством.

II

Вторая часть статьи посвящена проблеме самого понятия предприятия. В работе отмечается многообразие определения предприятия не только в разных отраслях науки, но и внутри отдельных отраслей. Особое внимание уделяется более старым взглядам в чехословацкой буржуазной науке торгового права (Ранда, Герман—Отавский, Маловский—Вениг), которая понимала предприятие (в объективном смысле) как нематериальную вещь, которая потом считалась предметом особого субъективного права в предприятии. Эта концепция, как констатирует автор статьи, основывалась на экономической структуре капитализма свободной конкуренции, которой лучше всех отвечала. Изменения в экономической структуре общества в более поздних периодах, однако, создали условия для нового понимания предприятия. Правовая наука, однако, придерживалась старых схем. Факт, который называется объективизацией предприятия, означал усиление самого предприятия в ущерб предпринимателя и таким образом является презднаменованием дальнейшего развития общества в области материальных отношений, развития к социализму.

III

Третья часть статьи содержит краткий обзор как развития чехословацкого законодательства о социалистическом предприятии после 1945 г., так и современного законодательства. Национализация части промышленности и создание предпринимательской формы национального предприятия в 1945 г. в Чехословакии было первой попыткой дать вышеуказанному тренду в развитии от предприятия предпринимателя к предприятию объективному законное основание.

Когда в начале 50-х годов в чехословацком народном хозяйстве начала последовательно применяться господствовавшая в то время в марксистской политической экономии концепция, согласно которой отношения между субъектами социалистического хозяйства, или же большинство из них, не являются рыночными отношениями, в законодательстве посте-

ленно термин предприятие начал заменяться обозначением социалистическая организация как общее обозначение для всех участников так наз. внерыночных отношений и термин хозяйственная организация как общее обозначение для тех социалистических организаций, которые занимались какой-либо хозяйственной деятельностью. В статье далее рассматриваются лишь те общественные организмы, которые ныне действующие правовые нормы обозначают как: государственные хозяйственные организации, кооперативы и кооперативные организации высших звеньев; кооперативные предприятия и общие кооперативные предприятия; предприятия или же иные хозяйственные предприятия общественных организаций; предприятия внешней торговли; акционерные общества (если считаются социалистическими организациями); организации, возникшие на основе договора об объединении социалистических организаций.

IV

В четвертой части статьи дана краткая характеристика основных принципов положения вышеуказанных хозяйственных организаций согласно действующему законодательству.

Что касается отношения государства к хозяйственной организации, автор в особенности констатирует, что прежняя неограниченная их подчиненность государственным органам, характерная для административно-централистической системы руководства народным хозяйством, была в современном законодательстве (см. распоряжение правительства № 100/1966 СЗ) существенным образом сужена, а именно в области планирования путем возложения так называемых обязательных (чрезвычайно-обязательных) плановых заданий плана и обязательных лимитов и в области финансовой путем использования так называемых долгосрочных и оперативных экономических рычагов. В руках вышестоящих органов конечно, остается право решать такие важные вопросы, касающиеся хозяйственных организаций, как, например, образование и прекращение этих организаций и назначение или снятие с должности их директоров. Вышеуказанное ограничение подчиненности предприятий руководящим органам становится таким образом весьма проблематическим.

Хозяйственные организации образуются либо прямо самим государством либо некоторыми иными субъектами (коллективными, как, например, отдельными государственными и кооперативными организациями и т. д. или отдельными лицами, как например, при создании кооператива). В тех случаях, когда государство не образует хозяйственные организации само, оно, как правило, оставляет за собой определенную форму вмешательства в правовых нормах путем применения концессионной или регистрационной системы; только в виде исключения допускается свободное образование хозяйственных организаций. Этому механизму возникновения предприятий соответствует в основном и механизм прекращения хозяйственных организаций. Правовая регламентация обоих механизмов содержит еще много административных элементов, которые являются чужими в новой системе руководства народным хозяйством. Поэтому нужно подвергнуть ревизии соответствующую правовую регламентацию и в законодательном порядке закрепить новые принципы возникновения и прератива предприятий.

Управление и руководство хозяйственными организациями в большинстве случаев основывается на принципе единоначалия, в некоторых случаях (в частности у кооперативов и акционерных обществ) на принципе коллективности; в этих случаях применяются также демократические начала при образовании коллективных управленческих и руководящих органов. Второй из вышеуказанных способов решения в большей мере соответствует идеям новой системы руководства народным хозяйством.

V

Пятая часть статьи содержит конкретные предложения по решению некоторых основных вопросов положения социалистического предприятия в условиях новой системы руководства народным хозяйством.

Что касается отношений между социалистическим предприятием и государством, в статье подчеркивается, что они исходят из характера социалистической экономики, которая, являясь переходным этапом между капиталистическим и коммунистическим строем, объединяет в диалектическом единстве планирование в масштабах всего общества и ры-

ночные отношения. С этим связано также противоречивое „двойственное“ положение предприятия, которое является, с одной стороны, предприятием общественным, выполняющим задачи всего общества, а, с другой стороны, автономным товаропроизводителем. Автор поддерживает такую концепцию, согласно которой считает план и рынок двумя сферами, из которых каждая представляет иную координационную систему, развивающуюся относительно самостоятельно. Поэтому автор не соглашается с тем мнением, согласно которому развитие рыночных отношений означает снижение плановости и, наоборот. Из этого понимания плана и рынка автор делает вывод о необходимости отделения экономической и государственной деятельности. Однако, автор ясно подчеркивает, что это не означает, что государственно-властное вмешательство в деятельность социалистических предприятий является недопустимым. Такое вмешательство автор считает необходимым тогда, когда речь идет об охране общественных интересов или тогда, когда речь идет об активном влиянии на развитие хозяйственных процессов, однако, он считает, что такое вмешательство должно быть ограничено на более или менее исключительные (вынужденные) случаи.

С точки зрения будущего правового регулирования является весьма важным и решение организационного устройства соответствующих государственных органов. Прежнее развитие делится на два этапа. На первом этапе (в 1945—1949 гг.) осуществлялись поиски новых организационных форм (Хозяйственный совет, Генеральный секретариат Хозяйственного совета и Государственный плановый комитет, которые не являлись органами государственного управления в традиционном понимании). Второй этап означает возвращение к традиционным формам государственного аппарата; управление осуществляют высоко специализированные хозяйственные министерства как традиционные органы государственного управления. Для дальнейшего этапа развития автор предлагает снижение количества специализированных министерств и создание специального центрального органа хозяйственного руководства, который будет работать на предпринимательских принципах. Следовательно, это будет своеобразный государственный предпринимательский орган.

Осуществление экономической реформы потребует изменений также в системе типов предприятий. Некоторые типы (как например, кооперативы и акционерные общества) могут быть сохранены, однако, в прежнем едином типе государственных хозяйственных организаций необходимо провести дифференциацию (примерно до 3—4 типов) и изменения в большинстве этих новых типов в сторону усиления коммерческих начал.

Механизм возникновения и прекращения предприятий также нужно приспособить потребностям новой системы руководства. Автор поддерживает предложение об ограничении фактической монополии государства на образование предприятий и признания права образовывать предприятия в более широкой мере прямым участникам рынка (отдельные предприятия самостоятельно; несколько предприятий совместно). Причем автор считает целесообразным, чтобы перспективно в правовых нормах применялось вмешательство государства в деятельность таким способом образованных предприятий путем заведения нормативной системы.

Что касается управления и руководства предприятиями, автор предлагает, чтобы во всех случаях, следовательно, и там, где это не было, применять принцип коллективных органов. Коллективный орган, который будет образовываться демократическим способом, должен будет прежде всего решать основные вопросы деятельности предприятия; оперативное управление и в дальнейшем будет осуществляться единоначальником.

Предложения, касающиеся ференда, содержащиеся в статье, находятся в соответствии с проектом закона о социалистических предприятиях, который был подготовлен отделом по делам организации и руководства при федеральном правительстве. Следовательно, автор поддерживает текст этого проекта и относится критически к другим предложениям, которые были высказаны в начале 68-го года в ходе дискуссии о проспекте указанного закона.

VI

В заключение статьи автор подчеркивает вещное содержание прав социалистических предприятий к общественному имуществу, как оно должно быть урегулировано и охраняемо с точки зрения потребностей экономической реформы.